

Beata Cytowska, „Trudne drogi adaptacji. Wątki emancypacyjne w analizie sytuacji dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym społeczeństwie polskim”, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2012

Monografia Beaty Cytowskiej pt. „Trudne drogi adaptacji. Wątki emancypacyjne w analizie sytuacji dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym społeczeństwie polskim” to praca, którą można uznać za pionierską. Książka ta istotnie uzupełnia wiedzę nie tylko o niepełnosprawności intelektualnej, ale także, co niezwykle ważne z punktu widzenia andragoga, odkrywa świat dorosłości osób z taką dysfunkcją. Ten etap życia był przez bardzo długi czas marginalizowany w literaturze naukowej poświęconej niepełnosprawnym intelektualnie. Cytowska poddając analizie doświadczenia życiowe dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną podjęła ważną próbę obalenia wizerunku „wiecznych dzieci”, jaki towarzyszy tym osobom nie tylko w codzienności, ale także wydaje się być obecny w świecie nauki.

Atutem książki jest również wszechstronne ujęcie problemów życiowych dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie. Autorka poddaje refleksji możliwości adaptacyjne dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie do ciągłych zmian społecznych, które zachodzą w Polsce w okresie ostatnich kilkunastu lat. Adaptację społeczną badaczka rozumie jako proces polegający na ciągłej interakcji między jednostką a jej otoczeniem społeczno-przyrodniczym, polegający na doświadczaniu umożliwiający rozwój. Cytowska założyła, iż z perspektywy badanych, do działań mających na celu ułatwienie adaptacji społecznej zaliczyć należy nauczanie, wychowanie i terapię.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów – trzech teoretycznych, jednego metodologicznego i trzech empirycznych. W rozdziale pierwszym –

„Rozważania nad adaptacją w obszarze nauk o człowieku i społeczeństwie” – autorka przedstawia koncepcje adaptacji w ujęciu psychologicznym, biologicznym i socjologicznym. Ukazuje również socjalizację i wychowanie jako procesy i działania towarzyszące adaptacji, ułatwiające jej przebieg dzięki wyposażaniu człowieka w niezbędne kompetencje, a także kształtujące jego osobowość i tożsamość. W rozdziale drugim – „Zaplanowane i zorganizowane oddziaływania pedagogiczne wspomagające adaptację społeczną osób z niepełnosprawnością intelektualną” – autorka podejmuje problematykę instytucji działających na rzecz niepełnosprawnych intelektualnie, które powołane zostały, by sprzyjać procesowi ich adaptacji społecznej. Cytowska dokonuje tu charakterystyki nauczania, wychowania i terapii jako zorganizowanych i zaplanowanych działań wyposażających osoby z niepełnosprawnością intelektualną w umiejętności niezbędne do codziennego funkcjonowania, z uwzględnieniem ich potrzeb biologicznych, psychologicznych i społecznych. Trzeci rozdział – „Sytuacja osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym społeczeństwie” – poświęcony został analizie czynników warunkujących sytuację osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym społeczeństwie. Ukazano w nim, w zarysie historię przemian transformacyjnych w Polsce i ich konsekwencje dla funkcjonowania osób niepełnosprawnych intelektualnie. Autorka przeanalizowała tu także koncepcje i pojęcia aktualnie opisujące te zmiany w naukach społecznych, omówiła zagrażające adaptacji praktyki społeczne oraz ukazała prawne, społeczne i polityczno-gospodarczo mechanizmy ochrony osób z niepełnosprawnością. W rozdziale czwartym Cytowska prezentuje założenia metodologiczne. Badania ulokowane zostały w paradygmacie konstruktywistyczno-interpretatywnym z wykorzystaniem teorii ugruntowanej, co pozwoliło na zgłębienie problematyki będącej sednem badań oraz wyznaczyło sposób zbierania materiału adekwatny do badanej populacji. Rozdział piąty – „Narodziny tożsamości osoby przydatnej” – poświęcony został światu pracy. Kategoria aktywności zawodowej, środowiska pracy okazała się w omawianych badaniach ważna z uwagi na widoczne tu wątki emancypacyjne. Autorka dokonuje analizy sytuacji pracy jako jednego z najistotniejszych obszarów aktywności człowieka dorosłego. W rozdziale szóstym – „Kształtowanie się zrębów odpowiedzialności jako efektu usamodzielniania się” – Cytowska prezentuje obszary przejmowania przez badane osoby odpowiedzialności za siebie, swoją aktywność i zachowanie, ujawniając także obszary ich niesamodzielnności. W ostatnim, siódmym rozdziale książki – „Doświadczenie podmiotowości w uprzedmiotawiającej socjalizacji” – zaprezentowane zostały doświadczenia dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie związa-

ne z przedmiotowo-podmiotowym traktowaniem w instytucjach takich jak, m.in. szkoła, rodzina, pomoc społeczna. Zawarto tu również narracje badanych o przeżywaniu różnych trudnych momentów życiowych, które wywarły istotny wpływ na narratorów. Autorka odnosi się tu do kategorii „ubezwłasnowolnienia z miłości”. Co ważne, przedstawiono tu wypowiedzi dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie ukazujące ich sprzeciw przeciwko praktykom uprzedmiotawiającym.

Poszczególne części pracy składają się w logiczną i uporządkowaną całość, a prezentacja wyników badań i sposób ich omówienia stanowią o wartości i oryginalności omawianej monografii. Na uwagę zasługuje także prezentacja analizy danych za pomocą map sytuacyjnych, pozwalających na uchwycenie elementów tworzących kontekst danej sytuacji badanych. Jednak największym atutem książki jest, w mojej ocenie, nowatorskie w obszarze pedagogiki specjalnej, przedstawienie problemu przystosowania osób niepełnosprawnych intelektualnie z podmiotowej perspektywy badanych. Zaś z punktu widzenia andragoga niezwykle istotnym wydaje się być, rzadko dotąd spotykane, zainteresowanie zarówno w aspekcie teoretycznym jak i badawczym, dorosłością osób niepełnosprawnych intelektualnie. Książka Beaty Cytowskiej przybliżyła nas do świata tych, którym zazwyczaj trudniej funkcjonować w stale zmieniającej się rzeczywistości. To niezwykle istotne zarówno dla poznania naukowego, jak i perspektywy społecznej. Wyniki badań mogą przyczynić się do podjęcia dyskusji nad stereotypem „wiecznych dzieci”, który towarzyszy dorosłym niepełnosprawnym intelektualnie i istotnie wpływa na ich spostrzeganie i traktowanie w społeczeństwie.

Podsumowując rozważania nad książką Beaty Cytowskiej pragnę jeszcze raz podkreślić jej walory poznawcze oraz nowatorskie podejście badawcze umożliwiające poznanie problemu przystosowania dorosłych osób niepełnosprawnych intelektualnie z subiektywnej, podmiotowej perspektywy. Monografia służyć może lepszemu zrozumieniu natury oraz konsekwencji zjawiska niepełnosprawności intelektualnej w okresie dorosłości i tym samym otwiera obszar zainteresowań badawczych aktualnie marginalizowany w obszarze andragogiki.

Anna Gutowska